

UTDRAG OM TROENS BEVISELIGHET

OVERSETTELSE AV UTDRAG FRA
OM TROENS BEVISELIGHET,
SANKT THOMAS AQUINAS

Av Thomas Hansson Rambø

Introduksjon

En tenker kanskje at å drive apologetikk er et slags forsøk på å forsvare for eksempel den kristne eller den muslimske tro, og at tekster under dette temaet forsøker å gjøre dette på ulike vis. Gitt denne forståelsen blir det viktig å tenke nøyer over hvordan vi bør forholde oss til dette forsvaret i lys av ulike personers svært ulike personlige overbevisninger. Dette gjelder altså spørsmål om hvordan apologetikken bør føres, hvilke argumenter en kan bruke, hva slags kilder en kan henviser til og så videre. For eksempel

hender det at en forsvarer av en tro, i et forsøk på å overbevise en annen person, henviser til et skrift eller et dogme i sin egen religion. For forsvareren vil dette kanskje være en legitim bruk av skriftens eller dog-

mets autoritet, men om motparten ikke aksepterer denne autoriteten, mister argumentet all sin kraft.

Dette kan kanskje virke selvnynsende, og en kan spørre seg hvorfor dette skulle være filosofisk relevant. Rent filosofihistorisk er det likevel interessant hvordan nettopp denne konklusjonen også ble nådd i en tid hvor Den katolske kirke muligens var på sitt mest innflytelsesrike, og av én av de viktigste tenkerne innenfor denne kirken, nemlig Sankt Thomas Aquinas.

Spørsmålet om bruken av skriftens autoritet i argumenter med ikke-troende er noe Thomas tar opp i begynnelsen av sine to viktigste verk: *Summa Theologiae* og *Summa Contra Gentiles*. Førstnevnte er et verk som instruerer de troende i det som kalles den hellige doktrine (et annet navn på den katolske teologi). Sistnevnte er et verk som i større grad ønsker å *forsvare* denne i møte med ikke-troende.

Argumenter forsøker å vise sannheten av noe, og for Thomas er også sannheten *som sådan* en ontologisk størrelse som etter hvert i verkene blir identifisert med Gud.¹ Denne sannheten kan vi nå gjennom en korrekt forstå-

else av verden, men for Thomas er også religiøse sannheter et nødvendig element i en total anskuelse av sannheten. Med andre ord er det ikke tilstrekkelig med *bare* naturvitenskapelig kunnskap – en slags menneskelig og uavhengig virksomhet – vi er også avhengige av såkalt åpenbart kunnskap.

Etter Thomas' forståelse er det dermed klart at om vi mangler et av disse elementene har vi ikke en fullstendig forståelse av sannheten som sådan. Dette betyr at det ikke er mulig for ikke-troende å skue den totale sannhet, da vedkommende ikke aksepterer et av elementene som sanne.

På egen hånd er dermed fornuften utilstrekkelig i vår vei til sannheten: Troens sannhet «hever seg over ikke bare det menneskelige sinn, men også englenes».² Fornuften kan likevel føre oss et stykke på vei, og Thomas mente at de gamle filosofene evnet å utnytte nettopp dette. Uten aksept for det åpenbarte kan den imidlertid aldri nå helt frem.

Likevel er Thomas veldig klar på at det ikke er noen motsetning mellom fornuften og den guddommelige åpenbaring, da disse på ulikt vis reflekterer den ene sannhet. I siste setning i utdraget som er oversatt fra *Summa Contra Gentiles* slår han fast at den kristne religion er i harmoni med demonstrerbar sannhet, og hele verket forsøker å vise denne harmonien.

Hvilke praktiske konsekvenser har dette for apologetikk? I første utdrag i oversettelsen som følger, forklarer Thomas veldig konkret at man ikke skal forsøke å bevise troen, da den ifølge ham er noe som går utover eller overskrider fornuften. Kristne må altså ikke forsøke å bevise troen, men å *forsvare* den. I stedet for å forsøke å bevise sine trosoppfatninger gjennom å henviser til et skrift som motstanderen ikke aksepterer som sant, må apologeten heller vise at troen ikke står i uoverensstemmelse med fornuften, og besvare eventuelle spørsmål som motstanderen måtte ha.

Kristne må altså ikke forsøke å bevise troen, men å forsvare den.

Tidvis møtes troende og ikke-troende i debatter om nettopp troen, som for Thomas må forklares og forsvares mot de ikke-troendes feilaktige oppfatning av sannheten. Det er om måten man bør føre dette forsvaret på at Thomas gjør seg opp noen tanker. Så hvordan burde den kristne troende gå frem i et forsvar av troen? Et brukbart verktøy i dette forsvaret er for Thomas det såkalte autoritetsargumentet. Dette er en form for argumentasjon der en henviser til en autoritet – en ekspert innenfor det som diskuteres – for å støtte et eller flere premisser. Naturligvis er det vanskelig å bli overbevist av et slikt argument dersom det settes spørsmålsteget ved autoriteten, men Thomas mener at argumentet kan fungere om begge parter aksepterer autoriteten til en troverdig kilde. Han fastslår videre et skille mellom en ekstraordinær, eller guddommelig, autoritet og en ordinær, eller menneskelig, autoritet. Han medgir at henvisning til ordinær eller menneskelig autoritet er den svakeste formen for argumentasjon – og viser interessant nok til at den store filosofen Boethius er av samme oppfatning. Thomas mener imidlertid at henvisning til ekstraordinær eller guddommelig autoritet er den sterkeste formen for argument, ettersom slik autoritet hviler på guddommelig sannhet.

Om den kristne hadde diskutert mot en jøde, kunne han som vi har sett argumentert gjennom Det gamle testamentets autoritet, og hadde han forsvart den katolske lære mot en kristen kjetter, kunne han argumentert gjennom Det nye testamentets autoritet. Men mot de ikke-troende – dem Thomas refererer til som muslimene og hedningene – kan man ikke argumentere hverken fra det gamle eller Det nye testamentet, da disse ikke aksepteres som troverdige av de ikke-troende, og dermed ikke som en autoritet. Autoritetsargumentet kan således ikke benyttes. Det som gjenstår er bare den naturlige fornuft, som må godtas av begge parter for å kunne ha en hvilken som helst diskusjon. Følgelig blir fremgangsmåten å ta i bruk fornuften i forsvaret mot de ikke-troende, da dette er en arena hvor begge kan kjempe.

Dersom man ikke tror på den kristne religionen, blir ens debatt med Thomas' apologet hovedsakelig en diskusjon om *rasjonelle* eller *logiske* sannheter, og i enhver diskusjon om såkalte *teologiske* sannheter må man spørre apologeten om å forklare eller utdype disse påstandene. Siden Thomas mener at rasjonelle sannheter alene bare utgjør én del av den hele sannhet, kan ikke apologeten på egen hånd overbevise oss fullstendig om sannheten av den kristne tro. Derimot skriver han som kjent om harmonien mellom den kristne religionen og demonstrerbar sannhet. Ifølge Thomas skjer vår fullstendige overbevisning først

når vi aksepterer kirken som en troverdig autoritet. Om Thomas lykkes i å vise kristendommens harmoni med fornuften avhenger mye av om leseren aksepterer en aristotelisk metafysikk, da hans fremgangsmåte er å videreutvikle dette verdensbildet. Blant annet hviler Thomas' kjente gudsargumenter, de fem veier (*Quinque Viæ*), på den aristoteliske forståelsen av aktualitet og potensialitet og på de fire årsaker. Innenfor en aristotelisk kontekst kan en med stor sikkerhet si at Thomas' argumenter holder vann, men problemer oppstår i møtet med moderne vitenskap. Følger vi Thomas' tanke, ser vi at den aristoteliske filosofi i prinsippet *kan* bevises (eller motbevises), men det større kristne verdenssyn kan ikke bevises, bare forsvares. Det er imidlertid ikke min oppgave her å vurdere sannheten av dette verdenssynet, men simpelthen å belyse tankene Thomas selv gjør om muligheten av å bli overbevist om et slikt verdenssyn.

Til slutt et par bemerkninger om utdraget som er oversatt fra *Summa Theologiae*. Dette verket er skrevet og lagt frem på en spesiell måte som man gjerne stusser over om man ikke er kjent med hva som foregår. Hele verket er delt opp i spørsmål, som igjen er delt opp i «artikler». Det første man leser i en artikkel er såkalte innvendinger: Disse er ment å belyse ulike problemer med en påstand. Deretter kommer Thomas med et generelt svar som argumenterer for denne påstanden, før han til slutt svarer mer spesifikt på hver innvending. Det er derfor viktig å være klar over at innvendingene som kommer først i artikkelen *ikke* er Thomas' eget ståsted, men hypotetiske motstandere han ønsker å motbevise. Dette minner mye om måten diskusjoner ofte ble ført i datidens universitetsmiljøer, med talsmenn for ulike posisjoner og en *magister* som gjerne klargjorde hva som var korrekt og hva slags feil som ble gjort.

Han medgir at henvisning til ordinær eller menneskelig autoritet er den svakeste formen for argumentasjon – og viser interessant nok til at den store filosofen Boethius er av samme oppfatning.

NOTER

¹ Se *Summa Contra Gentiles*, bok 1, kapittel 60.

² Kapittel 2 i *De Rationibus Fidei*, første avsnitt i oversettelsen.

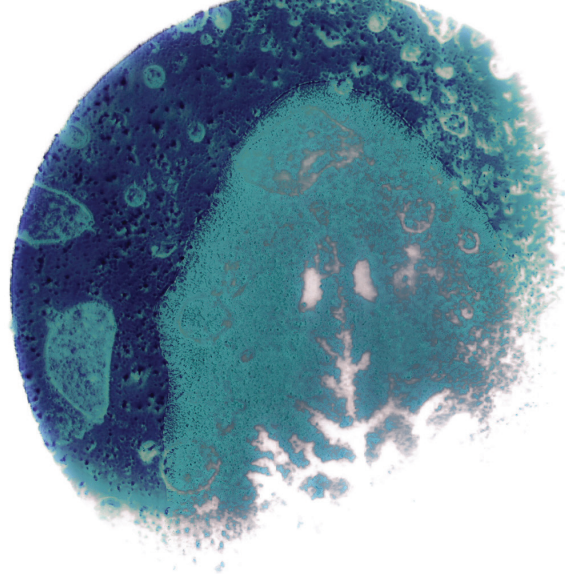
Fra *De Rationibus Fidei*, kapittel 2, «Hvordan man bør diskutere med de troløse»

Jeg ønsker først å minne deg på dette, at i diskusjoner med de troløse om trosartiklene,¹ burde du ikke prøve deg på å bevise troen som en nødvendig sannhet. For dette forsøket ville ha forringet troens sublinitet, da dennes sannhet hever seg over ikke bare det menneskelige sinn, men også englenes; vi tror på disse trosartiklene fordi de er åpenbart av Gud selv. Men det som kommer fram fra den høyeste sannhet kan ikke være usant, og ingenting makter å kjempe mot noe som ikke er falskt; for på samme måte som at vår tro ikke kan bevises som en nødvendig sannhet, fordi den hever seg over det menneskelige sinn, kan den heller ikke motbevise, på grunn av dens sannhet. På grunn av dette bør en kristen debattants tanke strekke seg mot trosartiklene, ikke for å bevise troen, men for å forsvare den. Derfor sa ikke den salige Peter «Vær alltid klare til å bevise», men «Vær alltid klare til forsvar»,² sånn at man åpenbart viser, i henhold til fornuften, at det den katolske tro bekjenner ikke er falskt.

Fra *Summa Contra Gentiles*, utdrag fra bok 1, kapittel 2, «Forfatterens intensjon i dette verket»

På grunn av en guddommelig pliktfølelse har vi derfor påtatt oss å sette vår lit til å følge den vise manns arbeid, selv om dette kan overskride vår egen styrke. Vår oppmerksomhet er viet til sannheten, som den katolske tro bekjenner. Vi skal grave den opp av jorden og gjøre den synlig for oss – folk av liten betydning – ved å feie vekk de feil som står den imot, og for å bruke Hilarius' ord: «Jeg er klar over at jeg skylder Gud dette som den høyeste plikt i mitt liv, slik at alle mine ord og sanser kan snakke om Ham.»³

Å gå frem mot feiltakelser gjort av individuelle personer er derimot vanskelig av to grunner. For det første: De vanhellige uttalelsene til de enkelte som har tatt feil, er så lite kjente for oss at vi ikke kan ta for oss resonnementene deres for å bryte ned feiltakelsene deres ut i fra hva de sier. Dette er faktisk metoden de fordums kirkelærere brukte for å motbevise hedninger; de hadde kjennskap til hedningenes argumenter fordi de også engang var hedninger, eller så levde de i hvert fall blant dem og ble utdannet i deres lære. For det andre: Det er enkelte av dem, som muslimer og hedninger, som vi ikke kan bruke noe Skrifts autoritet mot, da de ikke er enige med oss i denne autoriteten. Det er slik vi diskuterer med jøder gjennom Det gamle testamente, og med kjettere gjennom Det nye. Muslimene og hedningene aksepterer ingen av delene. Derfor er det nødvendig å gå tilbake til den naturlige fornuft, som alle er tvunget til å samtykke i. Denne er likevel ikke tilstrekkelig

i spørsmål om det guddommelige. Men vi skal, samtidig som vi undersøker en gitt sannhet, vise hvilke feil som skytes ned av den, og på hvilken måte den kristne religion er i harmoni med demonstrerbar sannhet.

Fra *Summa Theologiæ*, del 1, spørsmål 1, artikkel 8: «Bruker den hellige doktrine argumenter?»

Vi går slik frem mot den åttende artikkel.⁴ Det kan virke som om denne doktrinen ikke bruker argumenter. For Ambrosius⁵ sier i bok 1 av *De Fide*: «Rydd bevis av veien der man ønsker å finne troen». Men i denne doktrinen er det særlig troen vi ønsker å finne, og når det gjelder dette, sies det i Johannes 20: «Men disse er skrevet ned for at dere skal tro».⁶ Følgelig bruker ikke den hellige doktrine argumenter.

Dessuten, hvis denne doktrinen bruker argumenter, er disse enten argumenter fra autoritet eller fra fornuft. Det synes ikke å stemme overens med dens verdighet hvis argumentene er fra autoritet, for ifølge Boethius er autoritetsargumentet det svakeste. Er argumentene derimot fra fornuft, stemmer ikke dette overens med doktrinens endelige mål, for som Gregor sier i sin preken: «Troen har ingen verdi hvor menneskelig fornuft byr på erfaringsbevis».⁷ Følgelig bruker ikke den hellige doktrine argumenter.

Derimot sies det i Titus 1 at en biskop «må holde seg til det troverdige ord som samsvarer med læren, slik at han duger både til å veilede i den sunne lære og til å vise til rette dem som sier imot».⁸

Jeg svarer tvert imot at vi bør slå fast at man – på samme måte som i andre vitenskaper – ikke argumenterer med den hensikt å bevise sine aksiomer, men at man argumenterer ut ifra sine aksiomer og med den hensikt å vise andre ting i disse vitenskaper. Derfor argumenterer ikke denne doktrine for å bevise sitt grunnlag, som er trosartiklene, men går ut fra disse for å vise noe annet. Slik argumenterer Apostelen, 1 Korinterne 15, når han går ut ifra Kristi gjen-

oppstandelse for å bevise den allmenne gjenoppstandelse. Vi må derimot være oppmerksomme på at de lavere av de filosofiske vitenskapene hverken beviser sine aksiomer eller diskuterer med dem som forneker disse, men etterlater dette til de høyere vitenskaper. Den høyeste blant dem, nemlig metafysikk, diskuterer derimot med dem som forneker dens grunnlag – hvis motstanderen da bare går med på ett eller annet. Hvis motstanderen derimot ikke går med på noe som helst, kan ikke metafysikken diskutere med dem, men den kan likevel besvare motstanderens spørsmål. Derfor strides den hellige Skrift med de som forneker dens grunnlag, til og med ved å argumentere, siden den i rang ikke har noe over seg, hvis motstanderen da bare går med på noe av det vi har fra guddommelig åpenbaring. Slik diskuterer vi med kjettere gjennom den hellige doktrines autoritet, og de som forneker én trosartikkel gjennom en annen. Hvis motstanderen ikke tror på noe av det som er guddommelig åpenbart, har ikke fornuften ytterligere måter å bevise trosartiklene, bortsett fra å besvare spørsmål han kanskje har mot troen. Siden troen faktisk støtter seg på ufeilbarlig sannhet, og så lenge det motsatte av sannhet er umulig å demonstrere, er det klart at det som bys av bevisføringer mot troen, ikke er demonstrasjoner, men argumenter som kan motsies.

Mot den første innvendingen bør vi derfor si at selv om den menneskelige fornufts slutninger ikke har argumenter for å bevise det som hører til troen, argumenterer denne doktrinen likevel fra noen trosartikler til andre, som vi nå har sagt.

Mot den andre innvendingen bør vi si at å argumentere fra autoritet er ytterst passende for denne doktrinen, og dette fordi vi har dens grunnlag fra guddommelig åpenbaring, og det er dermed sømmelig å tro på autoriteten til de som har vært gjenstand for åpenbaringen. Dette svekker

heller ikke doktrinen verdighet, for selv om autoritetsargumenter som etableres gjennom den menneskelige fornuft er de svakeste, er autoritetsargumenter som etableres gjennom guddommelig åpenbaring de sterkeste. Men den hellige doktrine bruker også den menneskelige fornuft, riktignok ikke for å bevise troen, for dette ville ha fjernet troens verdighet, men for å klargjøre andre ting som bys frem i denne doktrinen. Derfor, siden nåde ikke fjerner natur, men fullfører den, er det sømmelig at naturlig fornuft er underkuet troen, slik som viljens naturlige inklinaasjoner også viker for nestekjærlighet. Og derfor sier Apostelen, 2 Korinterne 10: «Vi tar hver tanke til fange under lydigheten mot Kristus».⁹ Det følger dermed at den hellige doktrine også tar i bruk de gamle filosofenes autoritet, hvor de gjennom den naturlige fornuft kunne bli kjent med sannheten. Slik siterer Paulus et ordtak av Aratus: «Som også noen av deres diktere har sagt: 'For vi er hans slekt.'»¹⁰ Men den guddommelige vitenskap bruker autoriteter av denne sort som eksterne og sannsynlige beviser. Og den bruker særlig den kanoniske Skrifts autoritet, skulle den ha behov for å argumentere. Dessuten argumenterer den også gjennom autoriteten til andre av Kirkens lærere som om det var dens egen, men da bare som en sannsynlighet. For vår tro støtter seg på åpenbaringene gjort for apostlene og profetene, som skrev de kanoniske bøkene, og ikke på andre såkalte åpenbaringer gjort for andre kirkelærere. Derfor sier Augustin, i brevet til Hieronymus: «Bare de Skriftens bøker som kalles kanoniske, har jeg lært å nære en så stor respekt for at jeg med den største sikkerhet tror at ingen av deres forfattere har gjort noen feil da de skrev disse. Andre leser jeg derimot på en slik måte at jeg ikke holder dem for sanne på bakgrunn av det de skriver eller føler, uansett hvor fromme eller utdannede de måtte være».¹¹

NOTER

¹ Trosartiklene er visse åpenbarte sannheter, for eksempel treenigheten.

² 1 Pet 3:15. Alle bibelvers er hentet fra 2011-oversettelsen til Det Norske Bibelselskap.

³ *De Trinitate*, bok 1, kapittel 37.

⁴ Se innledningen for en forklaring av argumentasjonsmåten i *Summa Theologiae*.

⁵ Ambrosius av Milano, en av de første kirkelærere.

⁶ Joh 20:31.

⁷ Pave Gregor I den Store, *Homiliarum In Evangelia Libri Duo*.

⁸ Tit 1:9.

⁹ 2 Kor 10:5.

¹⁰ Apg 17:28.

¹¹ Augustin 2009: brev 82, kapittel 1.

LITTERATUR

Augustin, 2009, *Letters of St. Augustine of Hippo*, Cunningham, J.G. (red.), Knight, K. (overs.), [online], New Advent. Tilgjengelig fra: <<http://www.newadvent.org/fathers/1102.htm>> [09.08.2014].

Det Norske Bibelselskap, 2011, *Bibelen: Den hellige skrift: Det gamle og Det nye testamentet*, Oslo.